

Religió i llengua catalana: relacions intricades

JOAN BADA I ELIAS,

COMISSARI DE L'EXPOSICIÓ 'RELIGIÓ, LLENGUA, CULTURA A CATALUNYA'

JOAN GÓMEZ I SEGALÀ,

MEMBRE DE L'EQUIP DE COORDINACIÓ DE L'EXPOSICIÓ

En aquest 'Dialogal' abordem, des de diferents punts de vista, la relació entre el català i les religions històricament i actual presents a casa nostra. Ho fem, en primer lloc, a partir del contingut de l'exposició "Religió, llengua, cultura a Catalunya", un reconeixement a l'aportació que les persones i institucions religioses han fet a la cultura i, particularment, a la llengua catalana. El comissari i un coordinador d'aquesta exposició repassen en l'article aquells elements més significatius que han orientat la selecció d'objectes de la mostra, on es relaciona de forma pedagògica aspectes relatius a la història, l'art, la toponímia, el folklore, la literatura, la teologia, l'edició i la música. En definitiva, una exposició que fa entendre com les religions han deixat el seu pòsit a la cultura catalana, i que aquesta continua creixent gràcies als fidels i comunitats que fan de Catalunya el seu país. A més a més, aquí també publiquem entrevistes a traductors al català d'obres religioses i espirituals de tradicions diverses i que ens parlen sobre els requeriments, els reptes, les dificultats i les satisfaccions de la seva feina. Finalment, incloem un apunt lèxic sobre com els conceptes de les diferents religions es van incorporant a la llengua catalana.

Les campanes servien com instruments de comunicació religiosa (tocs d'oració, de bateig, etc.) i civil, en fets que necessitaven aplegar el poble ràpidament (tocs de foc, de sometent, etc.).

L'exposició *Religió, llengua, cultura a Catalunya*, inaugurada el 22 d'octubre i que restarà oberta fins al 31 de gener al Palau Robert de Barcelona, és un tribut al paper que les religions han jugat a favor de la llengua catalana, d'impuls en èpoques puixants, i de defensa en els períodes de submissió.

Tant la religió com la llengua són elements fonamentals de la identitat de les persones, en tant que condicionen absolutament la manera de pensar i de concebre's a si mateixes. En aquest sentit, són dos fenòmens que es retroalimenten, en tant que la llengua condiona què creiem i com creiem, mentre que la religió és creadora de llenguatge.

Aquesta íntima vinculació no és exclusiva de manera que a cada religió li correspongui una única llengua, ni viceversa. Ni tan sols les religions que han fixat una llengua canònica, deixen d'estar fortament influïdes per la llengua dels creients que s'expressen amb altres idiomes.

Per aquest motiu, la singularitat de cada poble és deutora tant de la llengua com de les religions dels seus ciutadans. Tant l'una com les altres estan en permanent evolució, i per tant mai no es poden observar de forma estàtica. Aquest dinamisme té causes pròpies i també influències externes, que només es poden valorar positivament o

negativa segons si els efectes acaben proporcionant vitalitat a la llengua o la religió.

PER ON COMENCEM?

La crisi de la romanitat va obrir un període molt fecund i creatiu, encara que el definim per allò que s'acaba (la romanitat) i sigui més difícil d'explicitar tot el que començà. En qualsevol cas, en els segles que seguiren l'ensulsiada de l'ordre romà, prengueren força un seguit de sistemes disgregadors de la unitat romana, però que s'apuntalaven mútuament: religions (cristianisme i islam), organització social (feudal), llengües (romàniques i semítiques). Lluny de precipitar-se, parlem de fenòmens lents, que configuren una realitat singular al llarg dels segles, i que a la part oriental de la Península Ibèrica s'acabarà anomenant Catalunya.

Però per veure quina influència té el cristianisme en la construcció nacional, cal tenir ben present que la religió ja era present en aquesta terra abans que cap comte esdevingués sobirà o que cap súbdit tingués consciència de nacionalitat diferenciada. I en parlar de religió preexistent, no només ens referim al fenomen en si, sinó en la forma cristiana, que al segle XXI continua essent aquí el sistema de creences de referència, independentment de la fe que cadascú professi.

Halil Bárcena

Islamòleg

Director de l'Institut d'Estudis Sufís de Barcelona i autor de *El sufisme* (Fragmenta). Traductor de poesia súfi àrab i persa al castellà i català. Prepara l'edició catalana del *Diwân*, de Mansûr Hallây (Fragmenta).

“La llengua determina la forma d'entendre i sentir el món”

Quines són les dificultats de traduir textos espirituals antics al català modern?

Els textos sufís escrits en àrab, per exemple, utilitzen entre 15 i 20 paraules amb matisos diferents per a referir-se a termes com 'amor' i 'camí'. Un altre repte és traslladar el gust estètic i els recursos sonors (eufonia) de l'àrab al català. El 'sabor' i la musicalitat de les frases són molt difícils de mantenir en la traducció.

S'ha de ser religiós per traduir un text religiós?

No, però cal tenir 'oïda musical' per l'espiritualitat per a poder apreciar el sabor i el sentit del text. L'escrit és una partitura que s'ha de saber llegir, de manera que també cal conèixer l'autor, la llengua i la cultura originals del text. Amb independència de les pròpies creences, la traducció s'ha d'afrontar sempre amb rigor científic.

Què han aportat les traduccions de textos sufís a la cultura i llengua catalanes?

La traducció de textos sufís al català és minsa, per això les traduccions directes de l'àrab i el persa al català tenen un gran valor. Introdueixen el lector catalanoparlant a l'espiritualitat islàmica, i li mostren una altra manera d'entendre el món i l'ésser humà. Una bona traducció permet al lector copsar la riquesa del text original i commoure's amb el seu misatge.

Quin terme àrab li agrada especialment?

L'arrel gramatical de 'coneixement', que vol dir alhora 'saber', 'perfum' i 'entrega amorosa', i la paraula 'home', que és molt propera a la que designa 'amnèsia', com si les persones fossin éssers que s'obliden de les coses, a vegades de les més importants. La llengua és l'ànima perquè determina la forma d'entendre i sentir el món de cada comunitat de parlants. Per això la traducció és apassionant: fa dies que no dormo treballant en l'obra d'un poeta persa del segle IX ■ GLÒRIA PALLARÈS

TEMPS I ESPAI

Un bon exemple de com la religió condiona la cultura és el domini de les dimensions espai i temps. Ens és del tot impossible intentar pensar el temps en termes que no siguin religiosos com els dies de la setmana (diumenge dia del Senyor, dilluns dia de la Lluna, dimarts dia de Mart, etc.), mesos (d'origen romà, amb juliol i agost dedicats als emperadors Juli Cèsar i August), i anys de l'era cristiana.

Igualment succeeix amb el territori: la toponímia catalana està farcida de referències religioses per designar nuclis de població. Concretament, hi ha 131 municipis que disposen de noms de sants o santes, més els que tenen altres referències cristianes (Capellades, Seu d'Urgell, Vallbona de les Monges, comarca del Priorat, etc.), i molts altres, sobretot a la Catalunya Nova, amb noms amb reminiscències islàmiques (com la Pobra de Mafumet) o jueves (Vilajuïga).

També els elements físics (muntanyes, valls, etc.) tenen molts exemples il·lustradors, essent el més clar totes les contrades que duen per nom una advocació mariana, coronada per algun santuari o ermita.

Al cap i a la fi, no es tracta només que les religions hagin "batejat" amb noms propis molts espais, sinó que l'organització religiosa ha derivat en ordenació del territori. Així, per exemple, les creus de terme constituïen un element de primer ordre per delimitar, mentre que molts nuclis es fundaven al voltant d'un primer assentament religiós, que esdevenia per tant, el punt de trobada per a tot el poble. Aquesta centralitat encara es veia més reforçada per elements simbòlics com les campanes, que amb el seu doble ús civil i religiós, regulava l'organització del temps. Les campanes convoquen a actes religiosos (toc d'oració, celebracions litúrgiques) però també actuen per actes civils o col·lectius (toc de foc, toc de sometent, altres fets que afecten al conjunt de la població).

ELS RELIGIOSOS EN LES GRANS FITES DE LA LLENGUA

Com que Catalunya es formà a l'Edat Mitjana, època en què els monestirs eren uns dels principals focus de cultura, tant en la creació com en la difusió, no és d'estranyar que els primers textos escrits en català siguin eclesials. És el cas de les Homilies de Tortosa, que podem veure a l'exposició, així com les famoses Homilies d'Organyà.

En canvi, el que no resulta tan obvi és que aquesta aportació s'hagi mantingut fins ara, i que en les grans fites de la

En les grans fites de la llengua, sol haver-hi alguna figura religiosa que les personifica o les impulsa

llengua, sol haver-hi alguna figura religiosa que les personifica o, com a mínim, les impulsa.

Sense entrar a valorar l'aportació de cadascun dels següents autors, n'hi ha prou d'esmentar la importància del beat Ramon Llull per a la fixació del català literari i científic. Des de llavors destaquen diversos autors que centren el seu discurs en la fe, com Francesc Eiximenis o Sant Vicent Ferrer, o en la seva conversió com Anselm Turmeda, que inicià la seva obra escrita un cop convertit a l'islam, i ja establert a Tunis.

Segles més tard, un cop iniciada la Renaixença, Jacint Verdaguer fou l'autor de poesia patriòtica i religiosa, amb obres com *Canigó*. En aquest poema èpic esmenta l'Abat Oliba, noble fundador de l'Abadia de Sant Martí del Canigó entre d'altres monestirs, personatge primerenc en la cultura catalana que ja reunia perfectament el fervor religiós i l'impuls patriòtic en un mateix projecte.

Laia Villegas

Sanscritista

Especialista en filosofia hindú. Ha traduït 'Les estrofes del Samkhya' (Fragmenta). Impulsora del Centre d'Estudis de la Llengua Sanscrida Devavani. Ha col·laborat en el Diccionari Sanscrid-Català.

“Ens falten recursos per a expressar conceptes espirituals en català”

Quines són les dificultats de traduir textos religiosos?

Els textos religiosos depenen d'una tradició –amb una cosmovisió i univers de valors– que els proporciona paraules i significats. El repte és traslladar al lector els 'jocs de llenguatge' utilitzats per les religions per a referir-se a experiències sense un equivalent lingüístic evident i immediat.

I les dificultats de fer-ho al català modern?

Ens hem acostumat a llegir textos acadèmics en castellà i ens falten recursos per a expressar conceptes espirituals en català. "Deseiximent", per exemple, ens resulta menys familiar que el terme castellà "desapego". Traduir textos escrits en una llengua antiga implica, a més, trobar paraules actuals que expressin conceptes similars als del text original.

S'ha de ser religiós per traduir un text religiós?

El que cal és tenir sensibilitat espiritual i saber buidar-se de les pròpies creences per empatitzar amb el sentit del text original. Una bona traducció no afegeix res que no es trobi en l'original i troba un equilibri entre la literalitat i el sentit del document. L'esperit s'expressa a través de la lletra, i la lletra només transforma al lector en la mesura en què té esperit. La traducció és l'art de canviar la forma tot i conservant el sentit.

Què han aportat aquestes traduccions a la cultura i llengua catalanes?

Han recuperat termes en desús i han donat l'opció al lector catalano-parlant de llegir i estudiar en la pròpia llengua. Estan convertint la llengua i cultura catalanes en una referència, però hi ha encara molta feina a fer.

Quina satisfacció aporta traduir-los?

La de posar per primera vegada a l'abast del lector català un text que il·lustra la diversitat d'expressions espirituals, i que demostra que compartim més del que pensem amb altres tradicions religioses. A més, obliga a profunditzar en la nostra pròpia dimensió espiritual ■ GLÒRIA PALLARÉS

Jenny Read-Heimerdinger

Lingüista bíblica

FRAGMENTA EDITORIAL

Autora, junt amb Josep Rius-Camps, de 'Demostració a Teòfil. Evangeli i Fets dels Apòstols segons el Còdex Beza', edició i traducció unitària de l'obra de Lluç (Fragmenta, 2009).

“S’ha de respectar l’esperit del text: la llengua només és un vehicle”

Quines són les dificultats específiques de traduir textos religiosos? I de fer-ho al català modern?

A més de saber a fons la llengua original, cal conèixer la forma de pensar i la comunitat en la que vivia l'autor. El Nou Testament va ser escrit en una cultura jueva hel·lenística amb tradicions orals i ritus als que és difícil d'accedir. De totes maneres, Lluç, l'autor que hem estat traduïnt, utilitza un grec quotidià del segle I d.C., no pas un llenguatge especial o pietós.

S’ha de ser fidel a la lletra o a l’esperit del text?

S’ha de respectar l’esperit del text: la llengua només és un vehicle i al traduir cal trobar l'equivalent a la llengua de recepció. Una mala traducció considera que la Bíblia és intocable en tant que paraula de Déu, i que per a ser fidel cal traduir un text antic mot a mot.

S’ha de ser religiós per a traduir un text religiós?

Per a traduir l'obra de Lluç no és imprescindible ser cristià, però conèixer a Jesús ajuda molt a comprendre el text. D'altra banda, conèixer la llengua original d'un manuscrit permet comprendre'l de forma més profunda i matissada.

Què aporta aquesta nova traducció de l'obra de Lluç a la cultura i llengua catalanes?

El Còdex Beza és més antic i per tant més proper a l'original que els textos que s'havien traduït fins ara al català. També mostra la visió de l'autor de termes com 'església', que per a Lluç era simplement un grup de persones amb el propòsit de seguir a Jesús.

Quines satisfaccions personals aporta la traducció d'aquests textos?

Haver reunit l'obra de Lluç en un únic volum és una gran satisfacció. Pel fet de poder mostrar que, pel que es dedueix del Còdex Beza, la intenció de Lluç era adreçar un escrit en dos volums al summe sacerdot jueu del segle I Teòfil per a demostrar la messianitat de Jesús ■ GLÒRIA PALLARÉS

TASQUES DE SUBSTITUCIÓ

Més enllà de les grans aportacions que determinats personatges hagin pogut fer simultàniament pel bé del país i de la fe, és important destacar el paper que han tingut les institucions religioses en relació a la llengua. La llengua catalana va ser emprada en tots els camps de la vida religiosa ja al segle XIV. En el cas dels jueus, fa pocs anys es trobà un Siddur en enderrocar un mur d'una antiga casa del Call de Barcelona. Per celebrar la troballa, alguns jueus es congregaren per pregar seguint aquest llibre de pregàries.

El cas del cristianisme és molt més documentat. Així, el Concili de Tarragona de 1451 establí que l'ensenyament del catecisme s'havia de fer en català, i un segle més tard encara s'hi afegí l'obligació d'emprar el català a la predicació. Fet i fet, en un context tan multicultural com l'actual resulta sorprenent que en un altre concili provincial, el celebrat el 1635, s'a-

Hi ha magnífics exemples de defensa de la llengua catalana per part d'institucions religioses

ribés a prohibir totalment la predicació en altra llengua que la catalana durant l'Advent i la Quaresma, norma que afectava fins i tot als predicadors d'altres regnes, i sense que els bisbes poguessin autoritzar cap excepció.

Si trobem aquesta fermesa en un moment en què la llengua catalana era la llengua de tota la població, també trobarem magnífics exemples d'institucions religioses que es resisteixen a substituir el català quan les autoritats polítiques pretengueren anorrear-lo. En aquest sentit, aquestes institucions protagonitzen accions de defensa de la llengua tant dintre del camp religiós, com dintre d'altres de caràcter civil.

El primer Nou Testament imprès en català fou publicat a Londres el 1832, per part de la protestant Societat Bíblica, en el seu primer intent de promoure'n la lectura per part de tots els cristians. Tant la Fundació Bíblica Catalana (amb el mecenatge de Francesc Cambó) com l'Abadia de Montserrat i el Foment de Pietat Catalana també impulsaren sengles edicions de la Bíblia, les tres en temps de la dictadura de Primo de Rivera.

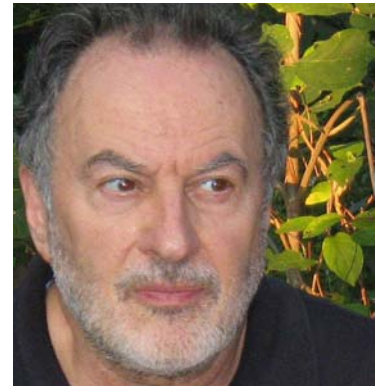
Amb tot, la persecució més forta fou la soferta durant la dictadura franquista. La complicitat de gairebé tot l'episcopat espanyol amb els sediciosos féu que l'Església a Catalunya es trobés al costat de les noves autoritats. Però discretament s'anaren fent passos a favor del català en l'escoltisme o la catequesi, fins que als anys seixanta coincidiren tot un seguit d'iniciatives editorials. Aprofitant que l'Església Catòlica gaudia d'unes prerrogatives especials en virtut del concordat, el Monestir de Montserrat i els bisbats de Girona, Solsona i Vic protegiren algunes revistes infantils. Sense aquest suport eclesiàstic, difícilment haguessin sortit a la llum publicacions com *L'Infantil*, més tard *Tretzevents*, i *Cavall Fort*, que partien d'iniciatives civils i amb promotors ideològicament plurals. En aquest sentit, doncs, la tasca d'importants sectors catòlics a favor de la llengua, no va ser només testimonial, sinó que posà les bases per a la supervivència en la clandestinitat.

DIVERSITAT RELIGIOSA

Recuperada la democràcia, arriben gairebé alhora la llibertat religiosa i el reconeixement del català com a llengua cooficial. Comença l'eclosió de moltes confessions que havien estat maltractades pel nacionalcatolicisme sota un règim d'intolerància religiosa. Aquesta coincidència temporal fa que renovin els seus esforços per donar-se a conèixer sense prejudicis, i que progressivament ho facin en la llengua que havia estat perseguida.

És especialista en budisme tântric i traductor de tibetà, prepara 'El budisme' (Fragmenta).

“L'experiència religiosa es imprescindible per a comprendre el significat real d'un text”

Quines són les dificultats específiques de traduir textos religiosos? I de fer-ho al català modern?

Per traduir aquesta mena de textos, cal tenir un bon coneixement de la tradició religiosa, de les seves escriptures i també de la llengua original en què van ser escrites. Però, penso que la traducció al català presenta les mateixes dificultats que a qualsevol altra llengua europea.

S'ha de ser religiós per a traduir un text religiós?

L'experiència religiosa és imprescindible per a comprendre el significat real d'un text, tot i que no ha d'estar necessàriament lligada a la professió de fe. Considero que una bona traducció és aquella que transmet fidelment l'esperit del text original. La traducció purament literal, per molt precisa que sigui, es limita a reflectir l'aspecte formal d'un text sense arribar a copsar-ne l'essència.

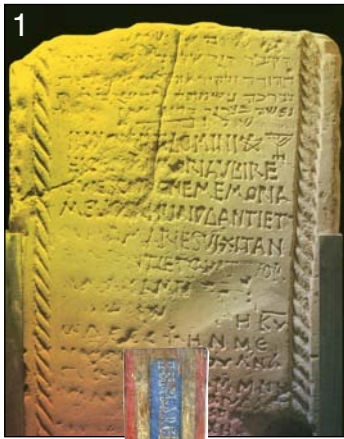
Què aporten les traduccions de textos budistes a la cultura i llengua catalanes?

Aquestes traduccions aporten coneixement i material d'estudi en un àmbit fins ara ignorat per la nostra cultura: el del budisme tântric o esotèric, les seves fonts originals i les seves interpretacions. Contribuir a divulgar-lo amb obres de qualitat, a més, és una gran satisfacció personal.

Hi ha algun terme tibetà intraduïble?

El món del pensament, religiós o filosòfic, està plagat de conceptes que no sempre tenen una correspondència directa en les diverses llengües, però això no vol dir que hi hagi termes intraduïbles en sentit absolut. Quan falta una paraula concreta, es pot recórrer a una composició de dues o més paraules o a una perífrasi, per a traduir el significat original de la manera més precisa possible. ■ GLÒRIA

PALLARÈS

Alguns objectes de l'exposició que són exemples de la coincidència de diverses tradicions religioses en un mateix espai geogràfic, Catalunya:

1. Làpida funerària de Tortosa escrita en llatí, grec i hebreu (segle vi).
2. *Majestat Batlló*, amb decoració cúfica i elements circulars, procedents de l'Iraq antic.
3. Capseta esfèrica d'origen andalusí utilitzada a l'església de Santa Maria d'Urgell per guardar-hi relíquies de sants i santes (segle xi).

Algunes confessions cristianes, com determinades esglésies protestants o la incipient comunitat ortodoxa bizantina, van començar a traduir els cànctics. Però en pocs anys, gairebé totes les tradicions religioses s'han obertes a la llengua catalana, publicant com a mínim algunes obres en aquesta llengua. És així com podem trobar llibres en català de les tradicions jueva, islàmica, bahá'í, hinduista, budista o taoista.

PERSPECTIVES DE FUTUR

La pluralitat religiosa al nostre país no destaca només pel fet que hi hagi representació de gairebé totes les grans tradicions del món, sinó també perquè cadascuna d'aquestes hi és amb múltiples tendències. Aquest procés s'ha accentuat en el moment que la immigració a Catalunya ha passat de provenir principalment de la nostra península a ser originària de tots els continents. Aquest fet ha tingut com a efecte la creació de moltes comunitats nacionals, on els membres a més de ser germans en la fe, són compatriotes.

La immigració no és en absolut un fenomen nou a Catalunya, però sí que es donen unes circumstàncies noves que afecten la identitat de les persones. La globalització ha alterat les pautes tradicionals de relació entre les persones, i entre

IMATGES CEDIDES PEL PALAU ROBERT I EXTRETES DEL CATÀLEG DE L'EXPOSICIÓ.

HISTÒRIA DE LES RELIGIONS, FILOGIA I HERMENÈUTICA

“Per a la història de les religions, com per a tantes altres disciplines humanístiques, l'anàlisi és equiparable en importància a l'estudi de la llengua. A un savi, se'l considera de confiança quan ha dominat l'aspecte filològic: la llengua, història i la cultura de les societats les religions de les quals investiga. Nietzsche tenia raó quan parlava de la filologia –en aquest cas clàssica– com una ‘iniciació’: no es pot participar dels ‘misteris’, és a dir, de les fonts de l'espiritualitat grega, sense una iniciació excel·lent, és a dir, sense dominar la filologia clàssica. Però cap dels grans estudiosos del món clàssic del segle XIX, es va quedar limitat per la filologia en un sentit estricte. Cadascun va crear, amb estil propi, magnífiques obres de síntesi que encara tenen un valor per a la cultura occidental, tot i que des d'un punt de vista estrictament filològic hagin estat superades. Per a la història de les religions, com per qualsevol altra disciplina humanística, el camí cap a la síntesi passa per l'hermenèutica.”

Mircea Eliade, a “Crisis y renovación de la historia de las religiones” (*El vuelo mágico*, Siruela).

les persones amb el territori. En conseqüència, les comunitats religioses utilitzen nous mitjans per a promocionar-se, fins al punt que poden establir com a nexes un telepredicador molt llunyà (geogràficament), i els fidels poden sentir-se units des de qualsevol punt del món independentment del seu caràcter minoritari arreu.

Ara bé, moltes tradicions no ens han arribat a través de la immigració, sinó per altres vies pròpies de la globalització: l'adquisició de coneixements i la relació amb d'altres persones a través dels mitjans de comunicació, així com la facilitat per als viatges intercontinentals afavoreix un gran intercanvi humà, que inclou irremediablement un qüestionament de les pròpies creences, i una major comprensió dels punts de vista diferents als nostres.

Hem d'entendre que aquesta major obertura a la saviesa dels altres, en lloc de posar en perill la nostra llengua, l'enforteix, la prepara per a expressar qualsevol concepte i idea, i l'ajuda a adaptar-se a la nova realitat que es va construint dia a dia. Això ho comprovem quan girem la vista enrera per veure la història, i ho intuïm quan posem la mirada endavant i intentem endevinar quina direcció va prendre la nostra societat.

Aquesta mirada endavant i enrere també és la que ha volgut prendre l'exposició, en agrair el suport que les religions han ofert graciosament a la llengua, i en encoratjar totes les persones i comunitats creients a continuar el mateix camí, com a resposta a l'acollida i com a gest de la voluntat de ser un més d'entre nosaltres. L'adopció del català no és més, al cap i a la fi, que l'assumpció que Catalunya és un país a on val la pena arrelar-hi perquè s'accepta tothom tal com és, vingui d'on vingui, i cregui el que cregui, mentre se l'estimi amb els seus símbols, entre ells la llengua i la cultura popular. Una llengua i una cultura plena d'elements religiosos antics, i oberta a incorporar-hi tots els nous que hi aportem.

L'àmbit de la religió i la normativa lèxica

JOAN MARTÍ I CASTELL

PRESIDENT DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Qui elabora un diccionari normatiu ha de tenir en compte, entre d'altres, dos criteris: 1) que no és una enciclopèdia i 2) que cal que sigui ideològicament neutre. Pel primer, ha de rebutjar la pretensió d'anar més enllà de la definició dels mots, basada en l'ús general de la llengua. Pel segon, ha de procurar la màxima objectivitat, sabent, tanmateix, que la desideologització total probablement és utòpica.

El *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (*DIEC*) ha procurat tant distanciar-se de la submissió a qualsevol prejudici com renunciar a una explicació dels conceptes impròpia. És obvi, altrament, que el tractament dels mots es fa des de la idiosincràsia dels Països Catalans i, per tant, amb la consciència de la cultura que els és pròpia. Així, doncs, solament s'hi entren els mots que s'han estès com a habituals en la comunitat lingüística que constitueixen. Per a llur inclusió en el diccionari normatiu, el *DIEC* parteix del cabal lexicogràfic de les bases de dades, de l'assessorament dels especialistes més destacats i de llurs obres, i de la informació útil que ofereixen els diccionaris de referència de llengües de cultures veïnes.

La documentació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) conté formes de religions no catòliques i permet valorar-ne la freqüència i el sentit. Alguns mots de religions llunyanes ja eren presents en el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra: budisme, lama, nirvana; d'altres s'introdüïren en la primera edició del *DIEC*: tântric/a, buda, xaman. En la segona edició s'ha tingut cura especial del judaisme i de l'islam, per tal d'anivellar-ne la presència de mots en el *DIEC* respecte al cristianisme. Alguns exemples de les novetats són, per al judaisme: gehenna, guenizà, menorà, nazireu, quipà, tal·lit, xeol; per a l'islam: aiadol·là, aleia, baraca, hadit, madrassa, mul·là, xaria. També s'hi han admès algunes formes d'altres religions l'ús de les quals ha estat constatat o s'ha considerat necessari d'estendre, com ara adventisme, bahanisme, hassidisme, sikhisme, xintoisme. En tots aquests casos l'IEC adapta gràficament al català les paraules foranes a partir dels sistemes de transliteració i transcripció corresponents establerts i amb el vistiplau dels experts ■